

Eenzaamheid: Een probleem van deze tijd?

Luc Goossens

Schoolpsychologie en Ontwikkeling in Context
KU Leuven

Seniorenuniversiteit

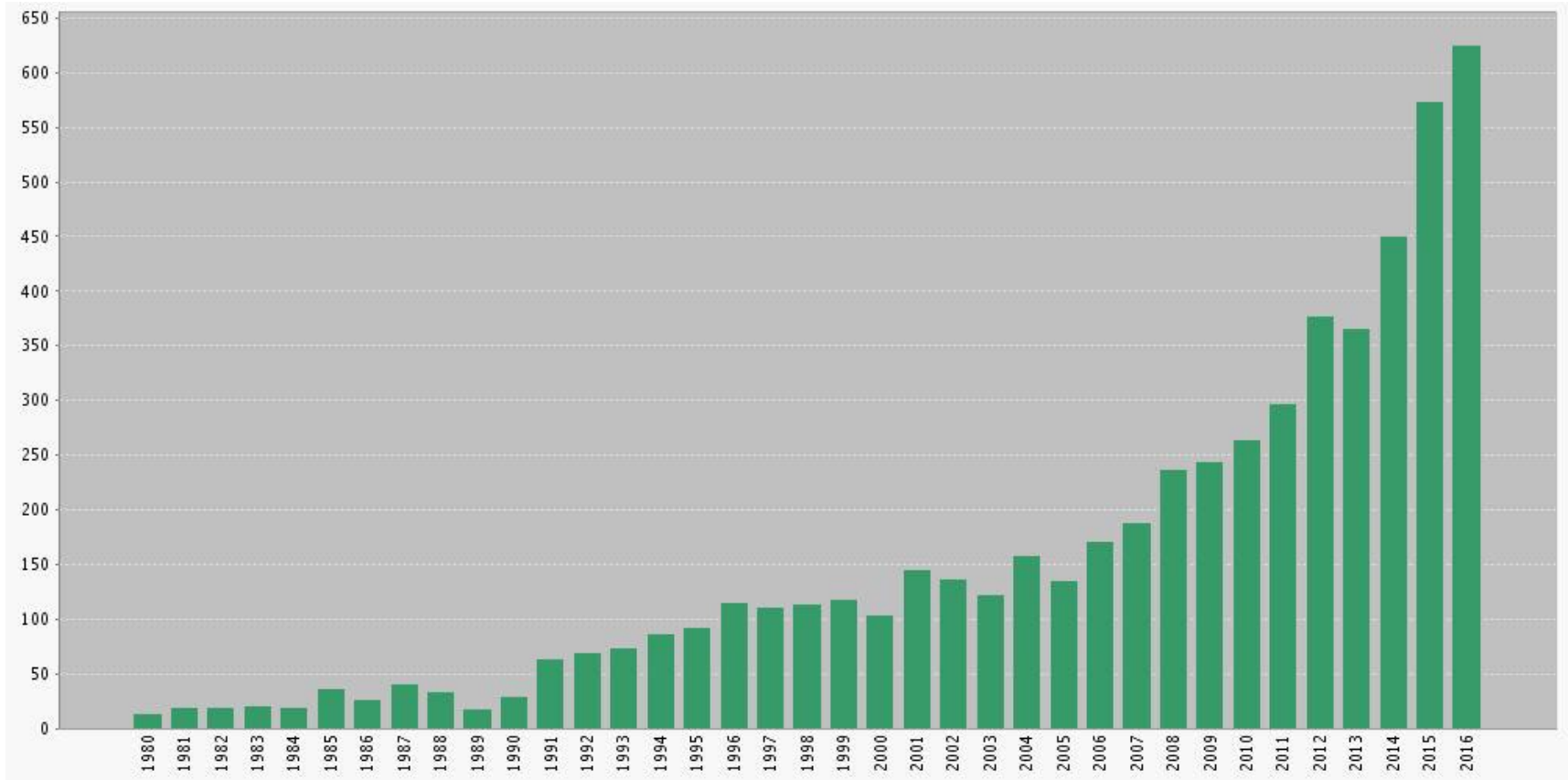
Hasselt 20 november 2023

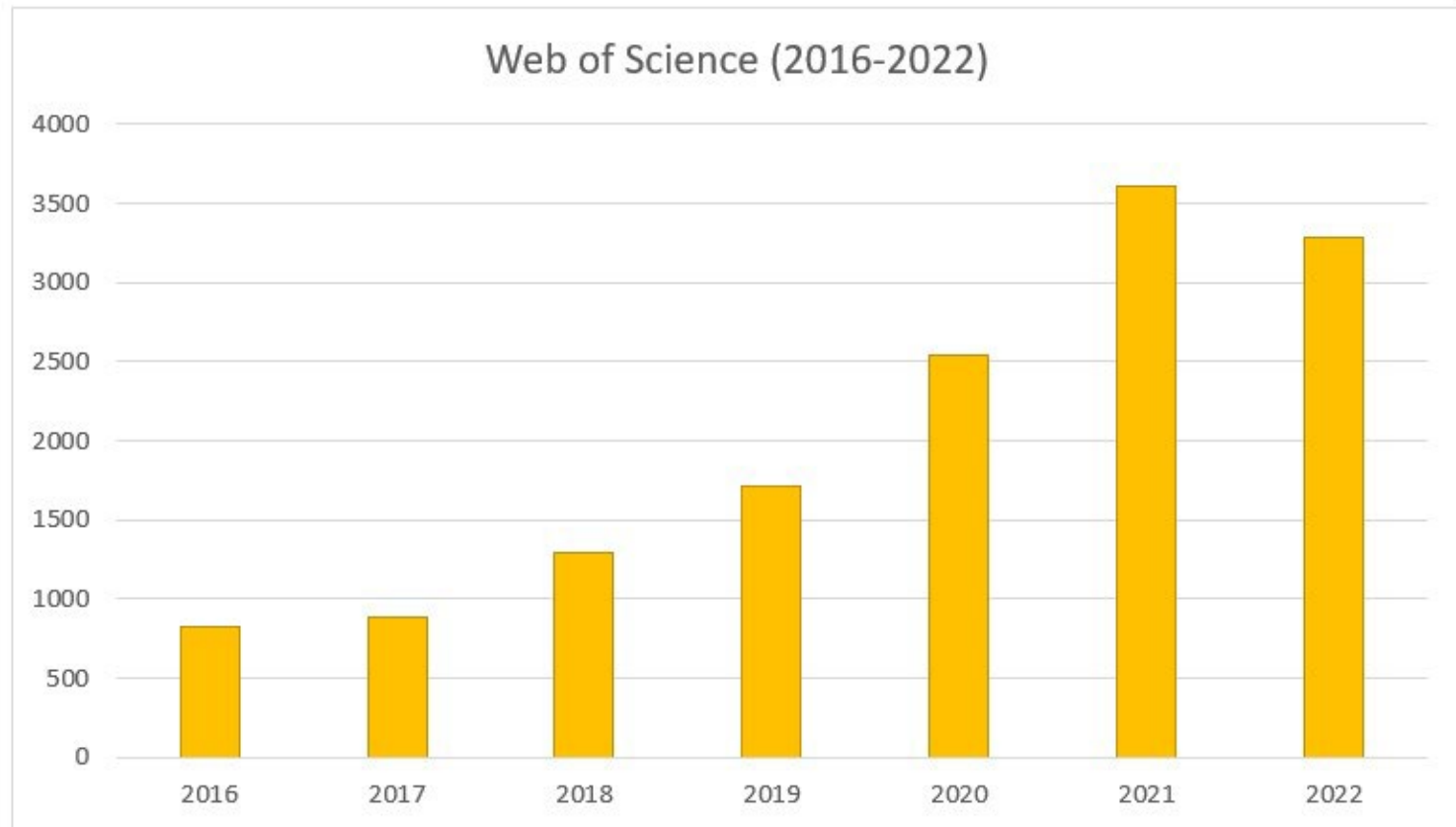
Eenzaamheid en psychologie

- Belangrijk thema in kunst en cultuur (populaire muziek, boeken, films)
en in de media
- Maar belangstelling is laat op gang gekomen in (psychologisch) onderzoek (sinds begin jaren 80)
- Recent (begin deze eeuw) duidelijke toename van belangstelling

Web of Science (1980 – 2016)

Web of Science (2016-2022)

Thema's

Deel 1: Eenzaamheid in de psychologie

- Omschrijving en theorie
- Meting
- Gevolgen

Deel 2: Drie vragen

- (1) Hangt eenzaamheid samen met leeftijd?
- (2) Worden we steeds eenzamer?
- (3) Eenzamer tijdens de corona-epidemie?

Omschrijving eenzaamheid

- “Eenzaamheid is de onaangename ervaring die zich voordoet wanneer het bestaande sociale netwerk van een persoon ontoereikend is in kwantitatief of in kwalitatief opzicht” (Perlman & Peplau, 1981, p. 31)

3 kenmerken

(1) komt voort uit tekorten in sociale relaties

(2) is een subjectieve ervaring

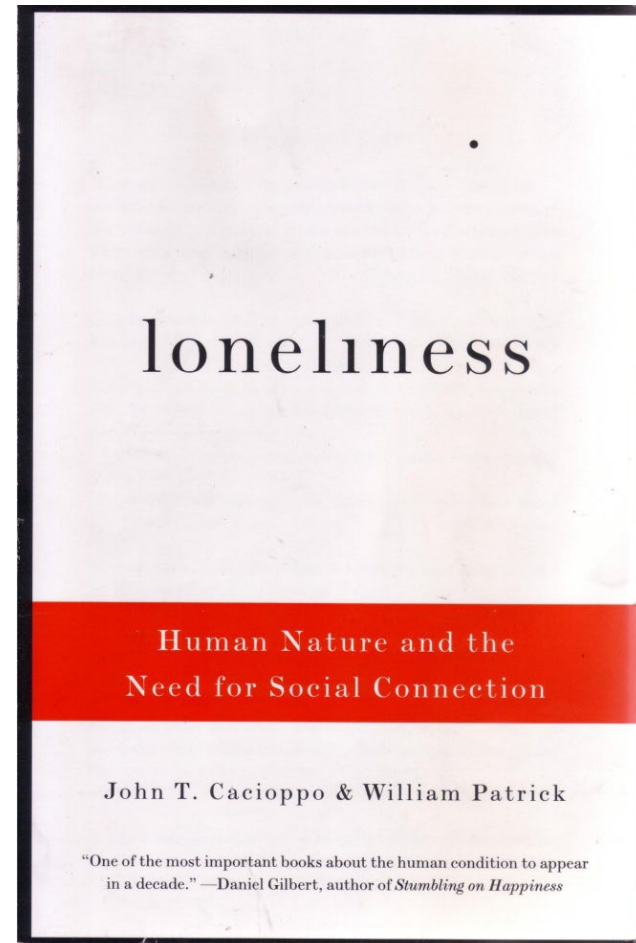
(3) deze ervaring is onaangenaam en ongemakkelijk ('distress')

Theorie eenzaamheid

- Ook positief aspect:
- Ervaren van eenzaamheid zet aan om banden met belangrijke anderen weer aan te halen
- Daardoor gaat eenzaamheid meestal snel voorbij
- Als eenzaamheid lang aanhoudt, dan treden negatieve gevolgen op

Eenzaamheid en sociale verbondenheid

- Tegenovergestelde van eenzaamheid = sociale verbondenheid (Cacioppo & Patrick, 2008)
- Behoefte om bij anderen te horen niet ingevuld = eenzaamheid (Baumeister & Leary, 1995)
- Adaptieve functie in evolutie (zoals honger of dorst)

Verwante begrippen

- Niet te verwarren met

Sociale isolatie ('social isolation') (is objectief) = een gering aantal sociale contacten hebben

Alleen zijn ('solitude') (is objectief) = situatie waarbij niemand anders in de buurt is

Kan positief of negatief zijn

(We voelen ons vaak eenzaam als we alleen zijn)

Meting

- Twee types:
- (1) 1 uitspraak
- “Ik ben eenzaam”
- Nooit zelden vaak altijd
- Vaak of altijd = eenzaam (=> percentages)
(bv. Nationaal Geluksonderzoek 2018)

Meting

- (2) Schaal (= meerdere uitspraken)
- 3 vragen:
  - “Ik mis gezelschap”
  - “Ik voel me uitgesloten”
  - “Ik voel mij geïsoleerd van de anderen”
- Telkens: Nooit (1) soms (2) vaak (3)
6 of meer = eenzaam (=> percentages)
- Verschillende schalen

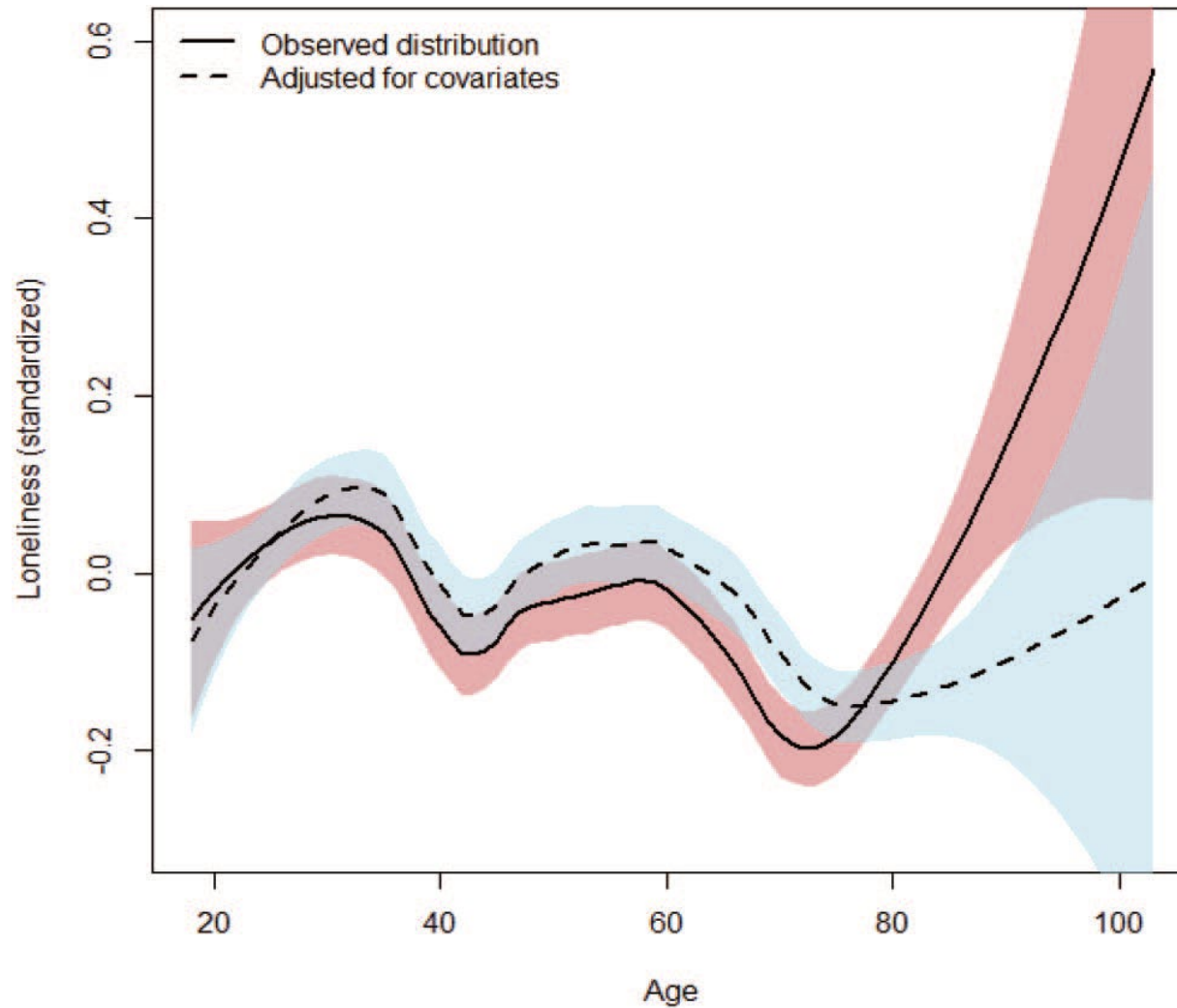
Gevolgen van eenzaamheid

- Mortaliteit (Holt-Lunstad et al., 2010)
- Hart- en vaatziekten (Valtorta et al., 2016)
(stress systeem) (Brown et al., 2018)
- Alzheimer en dementie (Qiao et al., 2022)
- Depressie (Mann et al., 2022)
- Suicide (McClelland et al., 2020)
- Psychose (Chau et al., 2019)

De drie vragen

- (1) Hangt eenzaamheid samen met leeftijd?
Ja. Hoe ouder, hoe eenzamer.
- (2) Worden we steeds eenzamer?
Ja (bv. Individualisering). Oudere volwassenen meer kwetsbaar.
- (3) Eenzamer geworden door de pandemie?
Ja. Vooral oudere volwassenen.

Eenzaamheid en leeftijd (Luhmann & Hawkley, 2016)

Risico-factoren voor eenzaamheid

- Leeftijd (jonge én oudere volwassenen)
- Geslacht (geen effect)
- Alleen wonen (beperkt effect)
- Chronische ziekte
- Maatschappelijke kwetsbaarheid
  - Werkloosheid (langdurige)
  - Lage sociaal-economische status (SES)
- Psychologische kwetsbaarheid
  - Depressieve symptomen

Worden we steeds eenzamer?

- Vele mensen zijn hiervan overtuigd (door veranderingen in maatschappij)
- Als eenzaamheid toeneemt, dan spreekt men over de “epidemie van eenzaamheid”
- Ook in wetenschap (Killeen, 1998)
- Veel kritiek op gebruik van term “epidemie”

Hoe onderzoeken?

- Herhaalde bevraging van grote groepen (representatief)
- Jongeren (secundair onderwijs)
- Drie grote projecten
- HBSC (Health Behaviours in School-Aged Children) (WHO)
- PISA (Program for International Student Assessment) (OECD)
- MTF (Monitoring The Future) (USA)

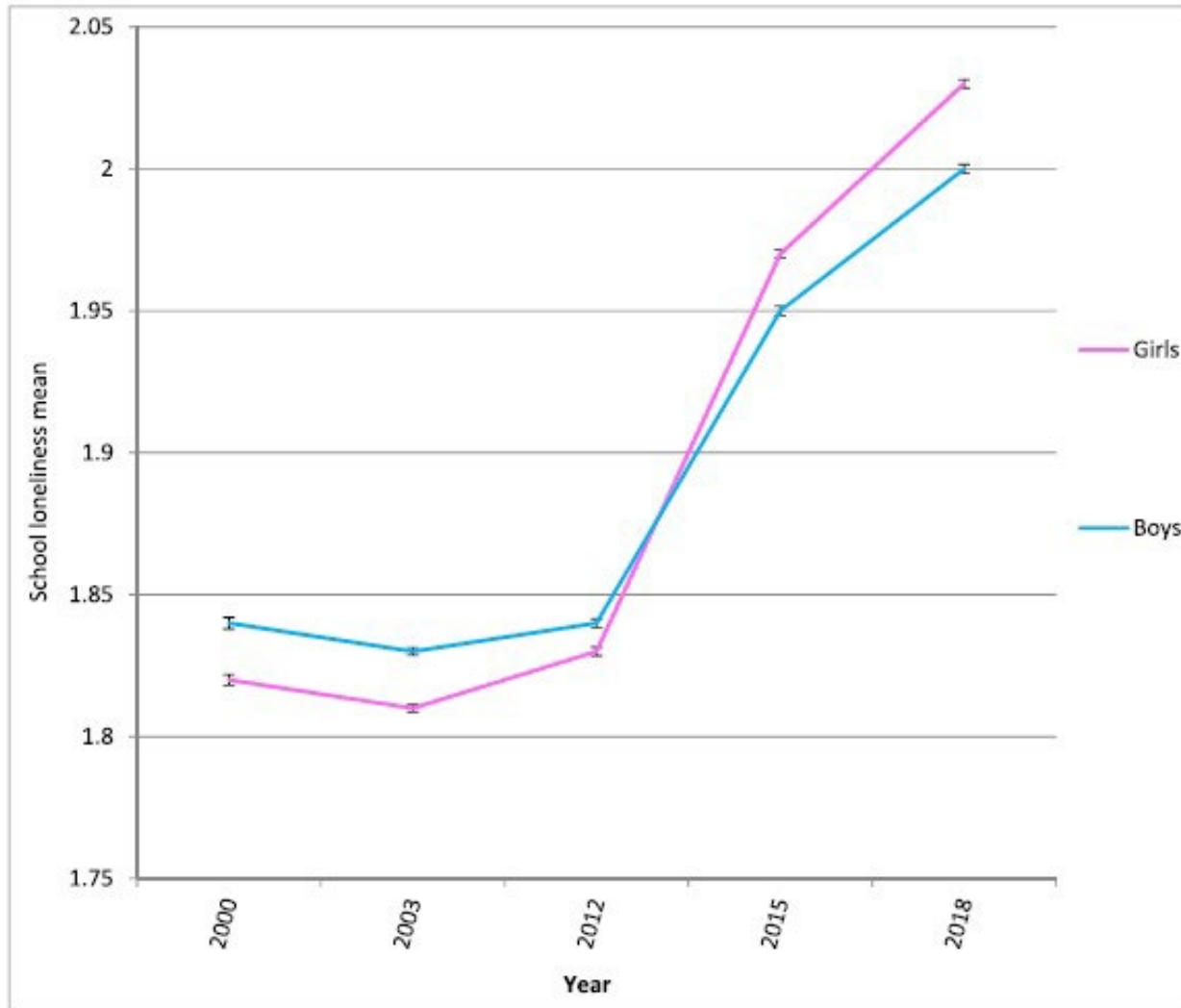
Health Behaviours in School-Aged Children (HBSC)

- 11-, 13- en 15-jarigen
  - Invalshoek: gedrag rond gezondheid
  - 1 uitspraak
  - 51 landen (Europa en Canada)
  - Voorbeeld: Finland ($N = 20,444$)
-
- 2006   2010   2014   2018   (Lyrra et al., 2022)
    11%   11%   12%   15%

Program for International Student Assessment (PISA)

- 15-jarigen
- Invalshoek: lezen, wiskunde, wetenschappen
- Eenzaamheid: korte schaal
- 37 landen (o.a. België) (Twenge et al., 2021)
- 2000 tot 2018 ($N = 1,049,784$)
2000	2003	2012	2015	2018
16%	13%	17%	24%	31%
- Percentage dat smartphone heeft

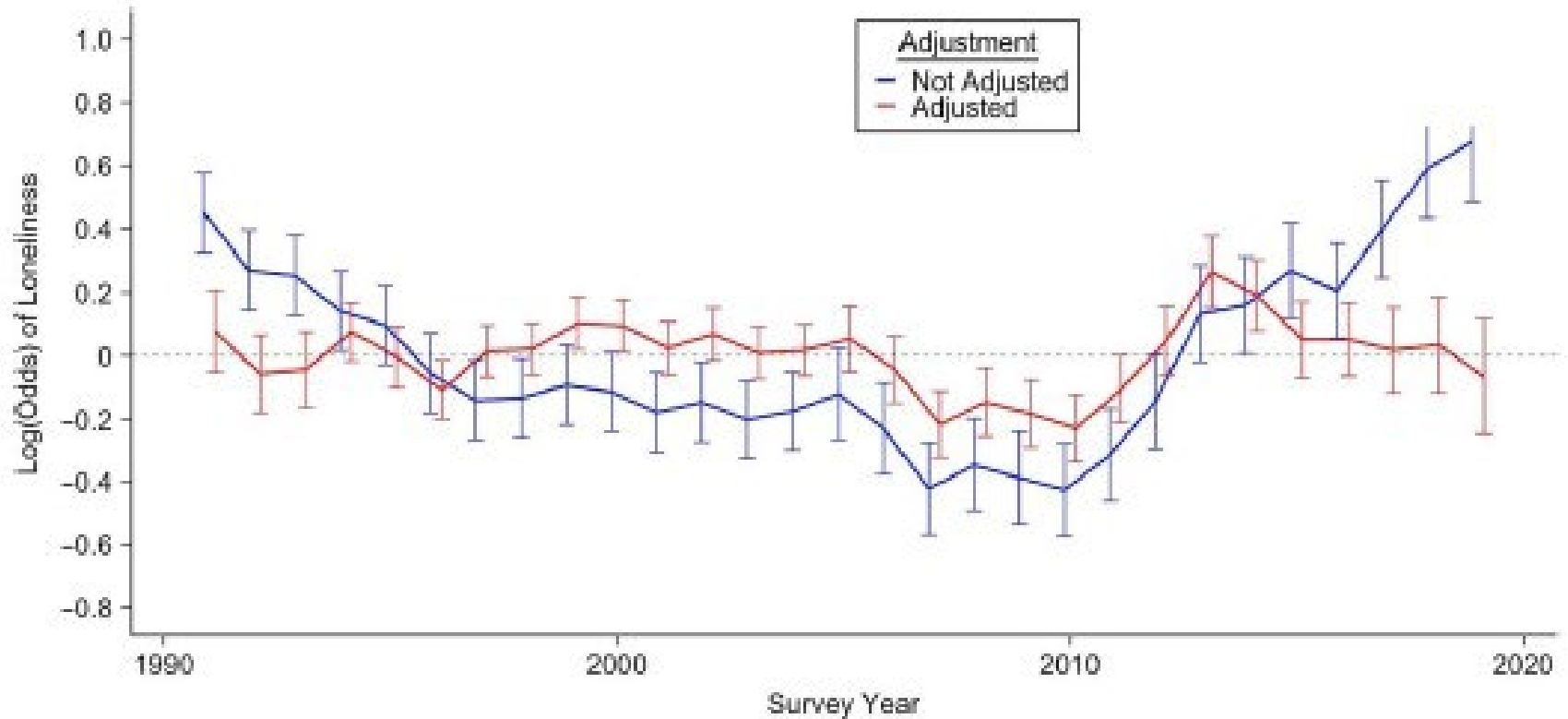
Evolutie 2000 tot 2018 (PISA)

Monitoring the Future (MTF)

- 2de, 4de en 6de jaar secundair onderwijs
- Invalshoek: drugs
- Eenzaamheid: korte schaal
- Verenigde Staten (Kaur et al., 2022)
- 1991-2019 ($N = 390,000$)
- 1991: 18.5%
- 2019: 22.2%

- Aantal uren slaap (< 7 uur)

Monitoring the Future (1991-2019)

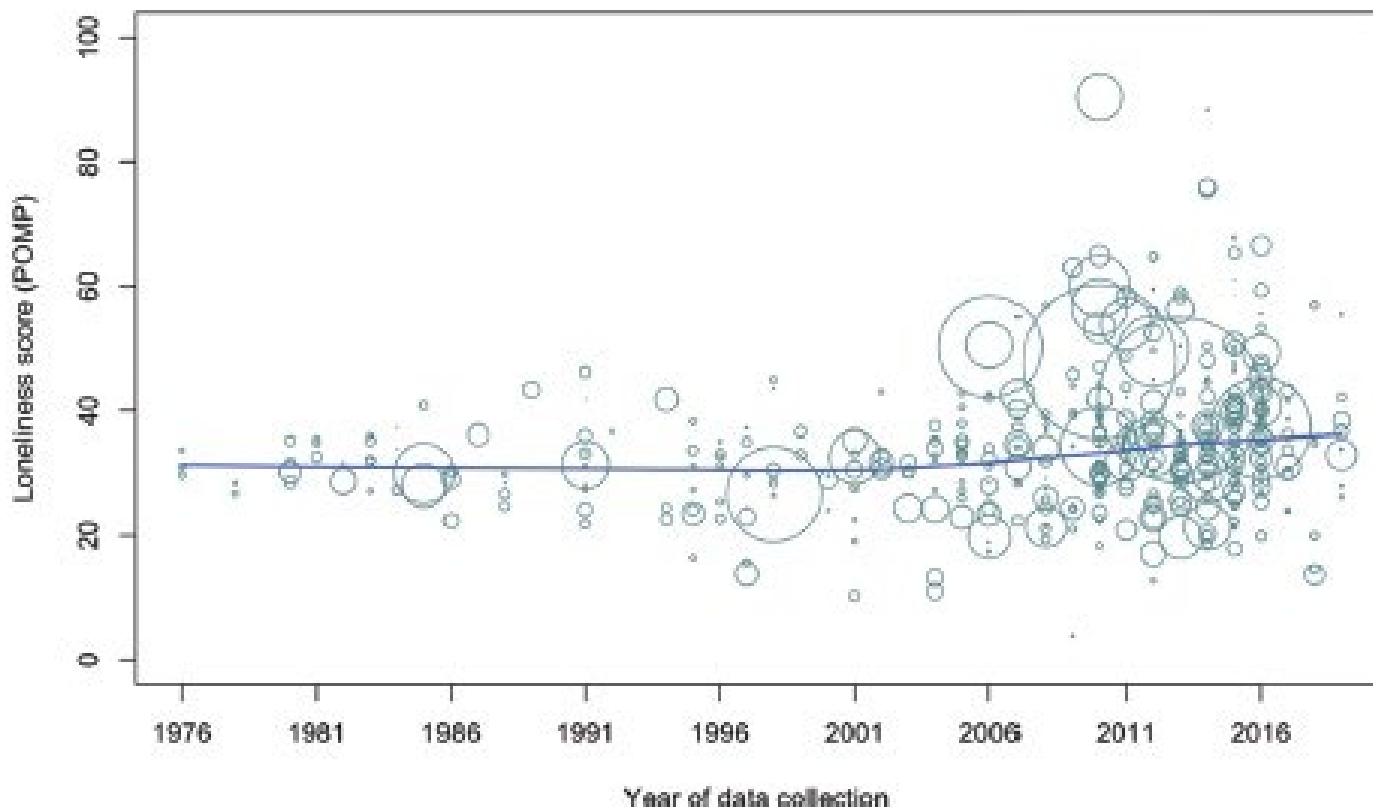

Ander onderzoek

- Jonge volwassenen (18 tot 29 jaar)
- Samen nemen van vele studies
(= meta-analyse)
- Zelfde schaal (vragenlijst) over eenzaamheid
- Meer gewicht aan grotere steekproeven (cirkels)

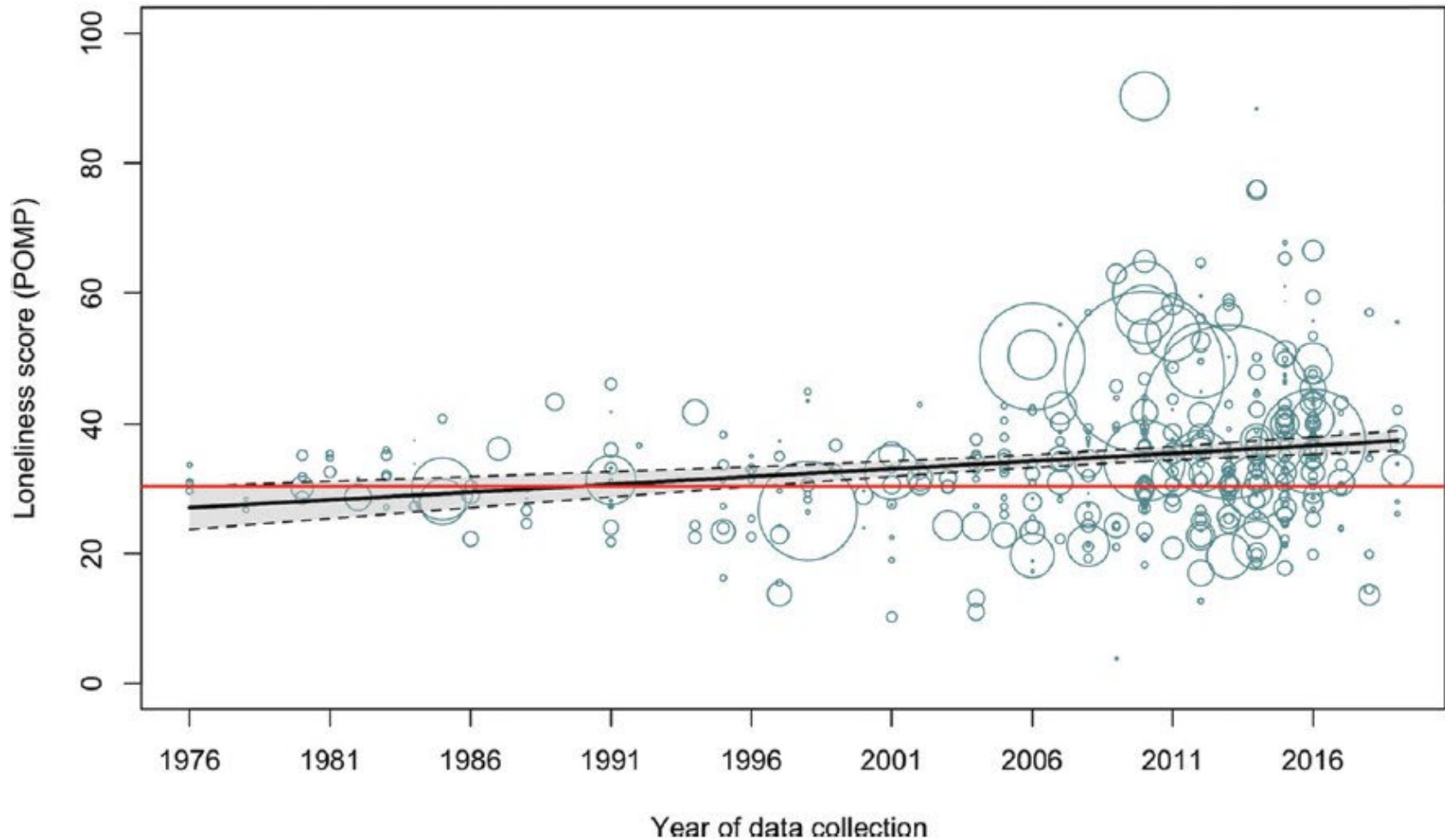
18- tot 29-jarigen (1976 – 2019)

Changes in loneliness in emerging adults
from 1976 - 2019 (LOESS curve)

18- tot 29-jarigen (1976 – 2019)

Oudere volwassenen

- Geen verandering (77 jaar +) (Dahlberg et al., 2018)

1992	2002	2004	2011	2014
12%	13%	15%	13%	11%
- Afname (= jongere generatie minder eenzaam)
Twee generaties (1990-1993; 2013-2014) (Hülür et al., 2016)
Vijf generaties (geboren 1908-1917 tot 1948-1957)
(Suanet et al., 2019)
- Verklaring: Toegenomen controle ('mastery')

Jongeren en ouderen

- Jongeren hebben weinig controle
(willen niets missen op hun smartphone
en slapen (mede) daardoor minder)
- Oudere volwassenen hebben meer controle
- Zal deze trend zich verder doorzetten bij oudere
volwassenen?
(Gerstorf et al., 2020)

Eenzamer door de pandemie?

- Veel onderzoek:
Web of Science
2020 - 2022: 2,876 artikels (= 30% productie)
- Sterkste bevindingen:
Herhaalde metingen bij *zelfde* mensen
(follow-up) (longitudinaal)
- Twee soorten studies
  - (1) Voor – Tijdens
  - (2) Tijdens

Voor en Tijdens de pandemie

- Samen nemen van studies
(= meta-analyse) (Ernst et al., 2022)
- 19 studies ($N = 45,734$)
- (Uiteraard) toename van eenzaamheid
- Maar effecten klein tot matig
En worden kleiner bij latere (tweede) meting
=> Veerkracht
- Bij nieuwe golven neemt eenzaamheid toe

Voorspellen van toename

Alle klassieke risico-factoren

- Maar

Geslacht: vrouwen meer toename

Alleen wonen: sterker effect

- Psychologische factoren

(Neuroticisme; niet goed omgaan met problemen
= tegenovergestelde van controle ('mastery'))

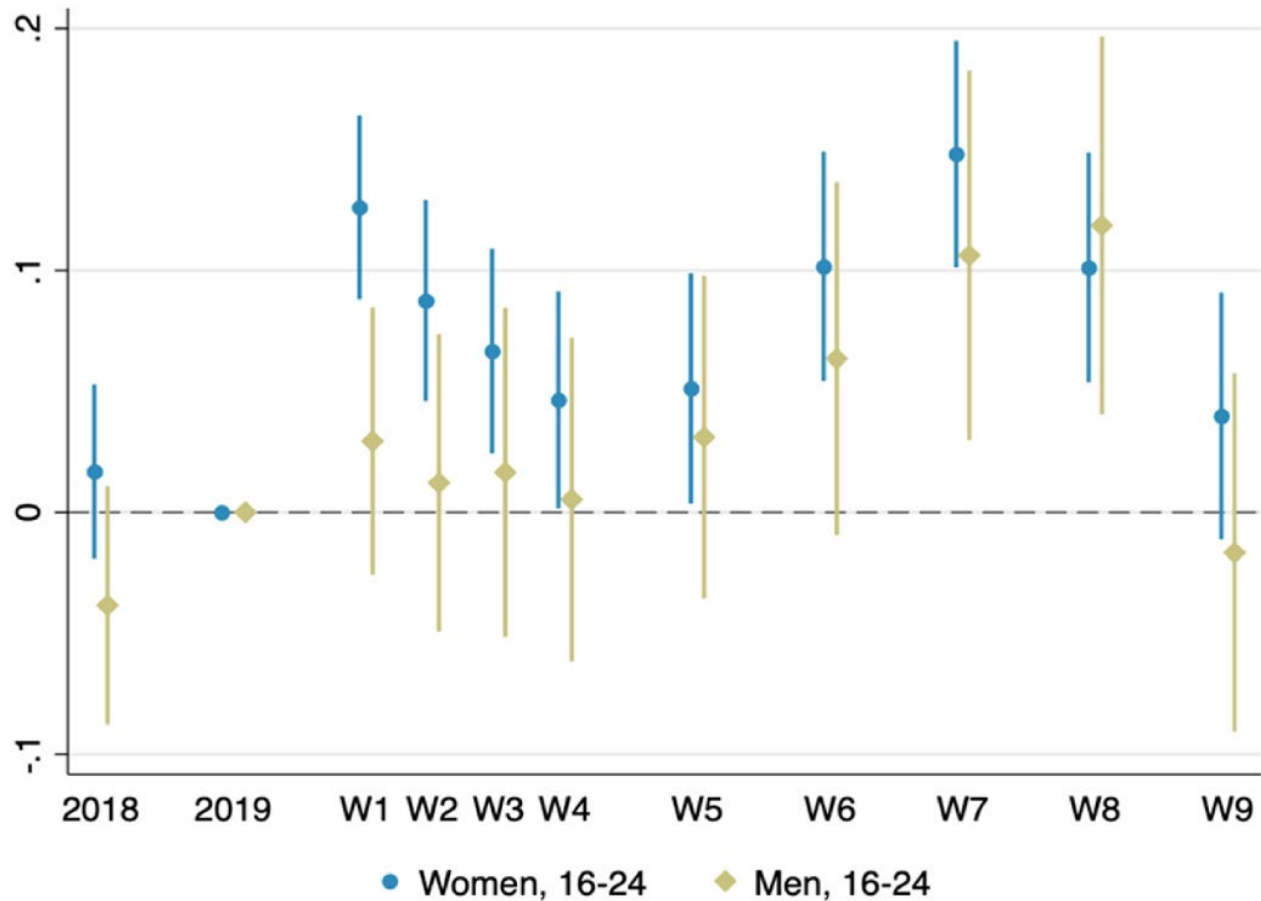
- Biologische kwetsbaarheid

Ontsteking (inflammatie) (C-reactief proteïne)

Tijdens de pandemie

- Samen nemen van studies
(= meta-analyse) (Cenat et al., 2022)
- 8 studies
- Tijdens lockdown: eenzaamheid blijft op zelfde peil (gemiddeld)
- Nadien: geleidelijke daling

Trend over 2 jaar (Kung et al., 2023)

Voorspellen

- Klassieke risico-factoren
- Maar:
  - Jonge volwassenen neemt sneller af
  - Autisme neemt trager af
- => Oudere volwassenen en personen met autisme zijn minder responsief

Voorspellen van toename

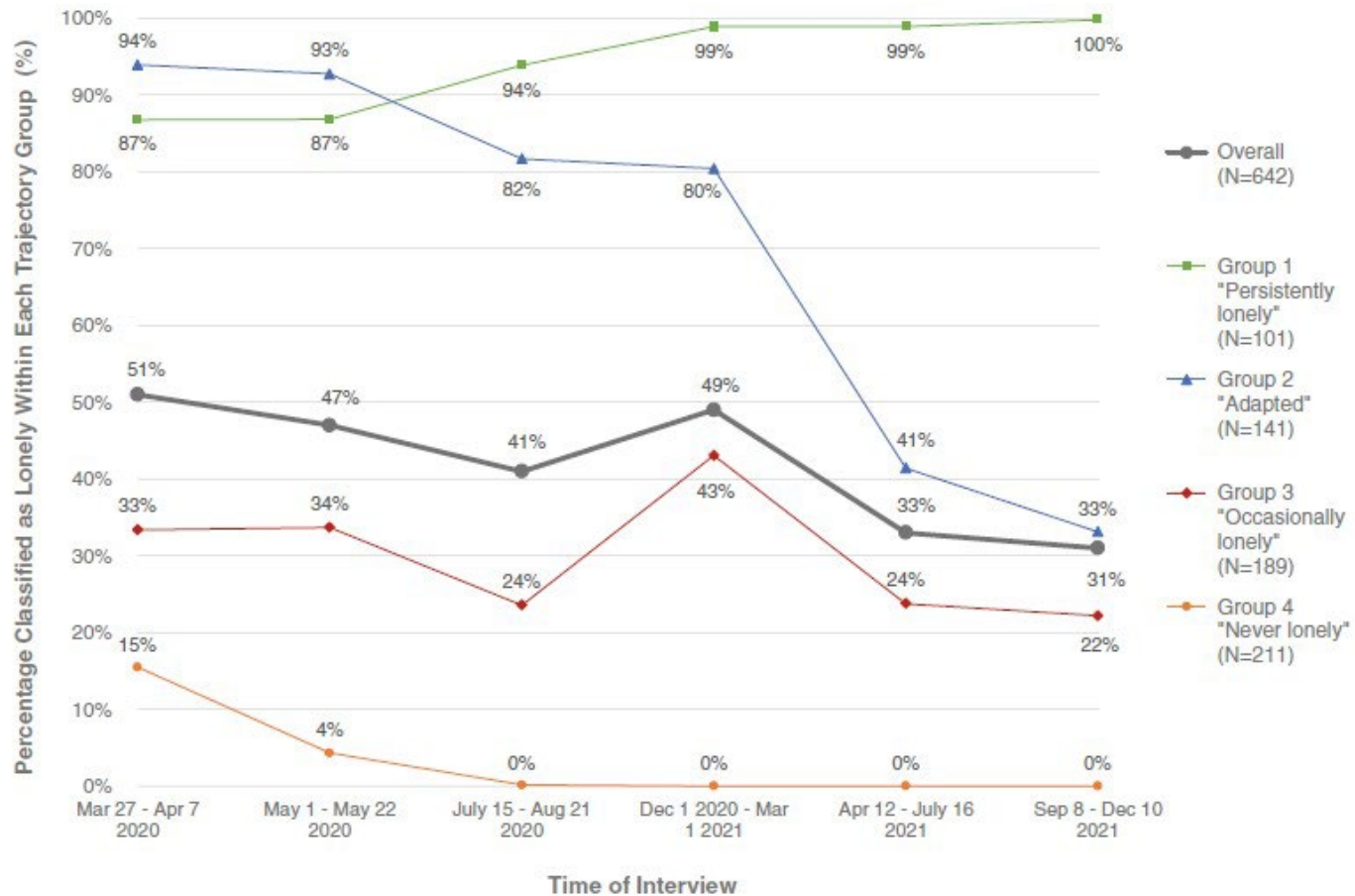
Ook (uiteraard) nieuwe risico-factoren

- Sociale beperkingen
(index)
- Ervaringen met COVID-19
(zelf ervaren of in naaste omgeving)
- Vaccinatie

Andere benadering

- Groepen onderscheiden die pandemie doormaken op verschillende manieren (die elk een eigen weg afleggen) (= trajecten)
- Niet eenzaam (laag – laag)
Eenzaamheid neemt af (hoog – laag)
Eenzaamheid neemt toe (laag – hoog)
Langdurig eenzaam (hoog – hoog)

Trajecten eenzaamheid (Kotwal et al., 2022)

Voorspellen Blijvend Hoog / Toename

- Risico-factoren
- Vooral sociaal-economische kwetsbaarheid (lage sociaal-economische status (SES), minderheidsgroepen)
- En veranderingen in relaties
- Blijvend hoog = analoog aan 'long COVID' ?
- Pandemie => andere visie op eenzaamheid

Gevolgen voor beleid

- Kwetsbare groepen identificeren en volgen
- Meer algemeen: (Aknin et al., 2022)
- Onderzoek nodig naar gevolgen van pandemie voor mentale gezondheid op lange termijn

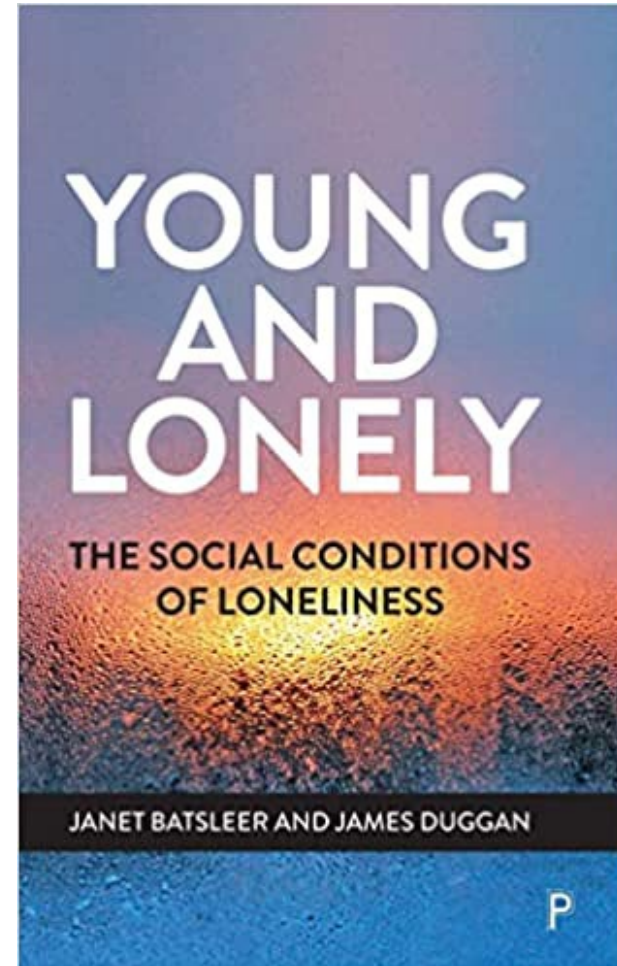
(Voorbeeld: Quebec (Canada:
5 jaar opvolging: MAVIPAN) (LeBlanc et al., 2022)

Terug naar de drie vragen

- (1) Hangt eenzaamheid samen met leeftijd?
Ja. Jongere volwassenen ook eenzaam.
- (2) Worden we steeds eenzamer?
Ja. Vooral jongeren en jonge volwassenen.
- (3) Eenzamer geworden door de pandemie?
Ja. Vooral jonge volwassenen.

Jong en eenzaam ?

- Ook eenzaamheid bij oudere volwassenen
- Mogelijk andere vormen van eenzaamheid
- Jongere volwassenen zeker niet vergeten bij preventie en interventie

Wat kunnen we doen aan eenzaamheid?

- Preventie (voorkomen is beter dan genezen)
- Voor iedereen (primaire)
Bewustwording (stereotype weg)
- Voor risicogroepen (secundaire)
Ook jongeren
- Voor eenzame mensen (tertiaire)
Therapie (cognitieve gedragstherapie)

Conclusies

- Niet leeftijd op zich is belangrijk
- Hele reeks risico-factoren
  - => eenzaamheid is een fenomeen met vele gezichten
- Recente toename enkel bij jongeren en wees voorzichtig met de term “epidemie”
- De corona pandemie biedt andere kijk op wat eenzaamheid is en wie er gevoelig voor is